

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ГЕРАЛЬДИКИ ЗАКАРПАТТЯ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Закарпаття має довгу і цікаву історію. Цей західний куточок української землі тільки в 1945 році увійшов до складу України. До того часу близько тисячі років перебував під іноземним гнітом: з XII ст. - угорським, 1867 р. - австро-угорським, 1919 р. - чехословацьким, 1939 р. - знову угорським. Незважаючи на тривале поневолення, українське населення зберегло рідну мову, звичаї, особливості побуту тощо. Зрозуміло, що період перебування краю в складі того чи іншого державного утворення наклав відбиток і на особливості геральдики Закарпаття. На це, зокрема, звертається увага і в найновіших дослідженнях, що з'явилися в незалежній Україні.

У згаданий період питання геральдики Закарпаття вивчали такі вчені, як Я.Штернберг, П.Федака, О.Філіппов. Вони торкалися різних аспектів досліджуваної проблеми.

Безперечно, найбільший внесок у дослідження проблем геральдики Закарпаття зробив відомий вчений-гунгаролог Я.І.Штернберг (1924-1992), присвятивши цій проблемі низку публікацій.¹ Він багато часу провів в архівах Угорщини (в тому числі й Національному) в пошуках матеріалів з історії геральдики Закарпаття. Багаторічні пошуки увінчалися успіхом. Вчений опублікував низку досліджень про комітатські герби краю, про герби міст, містечок та окремих сіл. В публікаціях вченого також розкриваються актуальні питання емблематики та сфратистики Закарпаття. Позаяк ми вже торкалися цієї теми², то обмежимося вищеведеним матеріалом.

Певний внесок у розкриття актуальних питань геральдики Закарпаття зробив історик П.М.Федака. Частина його наукових студій присвячена аналізу історичних коренів національної символіки Карпатської Русі-України (Закарпаття) та характеристики особливостей комітатських гербів краю.³

Як відомо, у 1919-1939 рр. Закарпаття входило до складу першої Чехословацької республіки під назвою Підкарпатська Русь. Прага гарантувала краю надання автономії, але до цього дійшло тільки в 1938р. Однак вже в 1920 р. постало питання про створення середнього герба Чехословацької республіки, до якого повинні були входити

герби п'яти земель ЧСР: Чехії, Моравії, Сілезії, Словаччини і Підкарпатської Русі. Почался робота над створенням герба Закарпаття, про що йде мова в одній із публікацій краснавиця-геральдиста О.Філіппова.⁴ Автор прослідкував складний процес створення герба Закарпаття, звернув увагу на окремі факти політичного компромісу, що мали місце в той час, вказав на помилки, допущені чеськими науковцями-геральдистами тощо. У публікації вміщено графічне зображення герба Підкарпатської Русі, дано його опис.⁵ Аналізуються й інші варіанти крайового герба, які були відхилені.

Серед наукових публікацій з проблеми геральдики Закарпаття зустрічаємо студії, в яких розкриваються питання про герби окремих міст краю. Велику увагу цьому питанню приділяв Я.І.Штернберг. Історію герба Ужгорода вивчав П.М.Федака.⁶ У його публікації простежено розвиток герба Ужгорода протягом трьох з половиною століть. Він аналізує процес творення герба у XVIII ст., дає його опис, графічне зображення, наголошує на використанні тощо. Торкається питання про герб Ужгорода, затверджений сесією Ужгородської міської Ради у 1984р. (він був "стилізований" - додало, зокрема, серп і молот). Вчений акцентує увагу на тому факті, що 14 червня 1990 р. сесія Ужгородської міськради затвердила старий герб, а також прийняла рішення про його використання на території міста.

Походження герба Мукачеве досліджує О.Філіппов.⁷ Краснавиць підкреслює, що вже в 1376 р. королева Угорщини і Польщі Єлизавета дарувала Мукачеву право на тривале користування печаткою із зображенням св.Мартина (єпископ турський), покровителя мукачівської католицької церкви. У 1445 р. трансільванський князь Іоанн Гуняді спеціальною грамотою проголосив Мукачеве вільним привілейованим містом. У даному дослідженні зустрічаємо опис печаток і герба Мукачеве. Тут же вміщено світлину, на якій зображено герб міста на Мукачівській рагуні (1903 р.). Автор наголошує, що радянська доба внесла свої ідеологічні зміни в геральдичні процеси, але після здобуття Україною незалежності від них відмовилися.

Звернемо увагу на той факт, що дослідники результати своїх наукових пошуків публікують також у періодичних виданнях.⁸ Крім того, у 1991 р. в "Карпатському краї" було передруковано розвідку "Наші красиві барви".⁹ Це дуже

добре, бо широкої загал читачів зможе почерпнути багато відомостей з історії геральдичних процесів на Закарпатті.

Відзначимо, що із здобуттям Україною незалежності посилився інтерес до проблем національної геральдики. Сказане цілком стосується і Закарпатської області. Так, у 1990 р. четвертою сесією обласної Ради було прийнято рішення "Про герб Закарпатської області"²⁰. Але якихось конкретних кроків у цьому напрямку зроблено не було. Нові можливості розвитку регіональної геральдики дає закон України "Про місцеве самоврядування в Україні", прийнятий Верховною Радою України 21 травня 1997 р. Стаття 22 дозволяє з урахуванням пропозицій органів місцевого самоврядування вирішити сучасні геральдичні проблеми: "Територіальні громади сіл, селищ, міст можуть мати власну символіку (герб, прапор тощо), яка відображає їх історичні, культурні, соціально-економічні та інші місцеві особливості і традиції"²¹. Думастися, що науковці і керівники Закарпатської області словна скористаються наданим правом.

Таким чином, за період незалежного розвитку України зроблено певний внесок в історіографію геральдики Закарпаття. Але доводиться констатувати, що вирішення досліджуваної проблеми потребує комплексного вивчення, розширення кола науковців-геральдистів, покращення фінансового забезпечення, цілеспрямованого підходу, підтримки з боку органів державної влади та державного управління.

1. Професор Яків Ісакович Штернберг: Бібліографічний покажчик / Уклад: О.Д.Закривидорога, І.О.Мандрик, Л.О.Мельник, М.В.Троян, К.К.Шовш; Наук.ред. К.К.Шовш. – Ужгород, 1994. – С. 57-59 (позиції №№ 300-316, 320-321).
2. Олашин М. Питання геральдики, емблематики і сфрагістики Закарпаття в працях професора Я.І.Штернберга // Шоста наукова геральдична конференція (Львів, 27-29 березня 1997 року): Матеріали. – Львів, 1997. – С. 59-60.
3. Федака П. До питання про історичні корені національної символіки Карпатської Русі-України // Тези II народознавчої науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження Олександра Маркуша, 25-26 жовтня 1991 р. – Хуст, 1991. – С. 26-29; Його ж. Особливості

карпатських гербів Карпатської України-Русі // Клейноди. Записки Українського геральдичного товариства. Том I. Українська геральдика: минуле, сучасність, перспектива: Тези наукової конференції. – Київ-Львів, 1991. – С. 35-37.

4. Філіппов О. Історія створення герба Підкарпатської Русі // Дослідження історії соціально-економічного розвитку країн Центральної та Південно-Східної Європи: сучасний етап, проблеми, перспективи: Доповіді та повідомлення наукової конференції, присвяченої 70-річчю доктора історичних наук, професора, заслуженого працівника освіти України Гранчака Івана Михайловича, 7 жовтня 1997 року. – Ужгород: Патент, 1998. – С. 354-360.
5. Там же. – С. 356.
6. Федака П. Печатка і герб міста Ужгорода // Календар "Просвіти" на 1993 рік. – Ужгород: ВВК "Патент", 1993. – С. 73-76.
7. Філіппов О. Святий Мартин на білому коні // Третя наукова геральдична конференція (Львів, 4-5 листопада 1993 року): Збірник тез та доповідей. – Львів, 1993. – С. 95-97.
8. Бандусяк М. Про національну символіку на Закарпатті // Молодь Закарпаття (Ужгород). – 1990. – 6 березня; Бігунець І., Ілько В. До історії символіки // Новини Закарпаття (Ужгород). – 1991. – 1 січня; В.М. Уважать свої символи // Єдинство-шлюб (Ужгород). – 1992. – 12 січня; Гадзегі Ю. Синьо-жовтий прапор у моїх спогадах // Закарпатська правда (Ужгород). – 1991. – 12 листопада; Мильчевич І. Колір у спалок: (з приводу символіки) // Закарпатська правда. – 1990. – 25 листопада; Федака П. З символіки нашого краю // Закарпатська правда. – 1990. – 29 травня; Його ж. З історії символіки на Закарпатті // Будитель (Ужгород). – 1990. – № 2-3; Філіппов О. Проблемні питання геральдики Закарпаття // Новини Закарпаття. – 1993. – 16 жовтня; Його ж. Тасмичка "Карпатського ведмедя" // РІО – інформ (Ужгород). – 1998. – 7 квітня; Його ж. Технологія влади, або Тасмичка "Карпатського ведмедя" – 2 // РІО – інформ. – 1998. – 12 травня; Чучка П. Ще раз про національну символіку закарпатців // Закарпатська правда. – 1990. – 21 серпня, та ін.

9. Наші краєві барви / Передрук із "Землі і воли" (1936р.), Публ. Ю. Чорі // Карпатський край (Ужгород). - 1991. - 22 жовтня, 29 жовтня.
10. Рішення четвертої сесії Закарпатської обласної Ради народних депутатів XXI скликання від 18 грудня 1990 року "Про герб Закарпатської області" // Карпатський край. - 1991. - 1 січня.
11. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" // Відомості Верховної Ради України. - 1997. - № 24. - С. 386.